

باستان شناسی ایران در دوره اسلامی

(۴۳ مقاله در بزرگداشت استاد دکتر محمدیوسف کیانی)

به کوشش دکتر محمدابراهیم زارعی

عضو هیأت علمی دانشگاه بوعلی سینا همدان

DSR	زارعی، محمدابراهیم، ۱۳۴۲
۴۴	باستان شناسی ایران در دوره اسلامی / تألیف: محمدابراهیم زارعی -
ب ۲ ز /	همدان: انتشارات دانشگاه بوعلی سینا، ۱۳۹۰
۱۳۹۰	۱۲۵۲ ص. مصور. نقشه.
	شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۲۸-۰۶۸-۹
	کتابنامه.
	۱. هنر اسلامی - ایران - تاریخ. ۲. ایران - باستان شناسی. ۳. تمدن اسلامی - ایران. الف. عنوان.
	۹۵۵/۰۰۴۳

عنوان:	باستان شناسی ایران در دوره اسلامی
مؤلف:	دکتر محمدابراهیم زارعی
داوران علمی:	دکتر میترا شاطری، دکتر احمد صالحی کاخکی، دکتر محمد مرتضایی، دکتر یعقوب محمدی فر، دکتر سعید علی تاجر
ویراستار ادبی:	دکتر یوسف آرام
صفحه آرائی:	مژگان جمشیدی
ناشر:	انتشارات دانشگاه بوعلی سینا
مدیر مسئول:	محمدجواد یدانهی فر
چاپخانه:	روشن
صفحه و قطع:	۱۲۵۲ - وزیری
نوبت چاپ:	اول
تیراژ:	۱۰۰۰
قیمت:	۱۹۸۰۰۰ ریال
تاریخ انتشار:	۱۳۹۰
شماره کتاب:	۲۳۷/هـ
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۱۲۸-۰۶۸-۹

کلیه حقوق برای انتشارات دانشگاه بوعلی سینا محفوظ است

مراکز فروش در همدان: ۱. دانشگاه بوعلی سینا، اداره انتشارات تلفکس: ۸۷۷۴۴۴-۸۱۱

۲. خیابان شهید حسین فهمیده، روبروی پارک مردم، فروشگاه اداره انتشارات

۳. خیابان مهدیه روبروی خانه معلم - انتشارات دانشجو

نمابندگی فروش در تهران: ۱. موسسه کتابیران، میدان انقلاب، خیابان لیافی نژاد غربی (بعد از چهار راه کارگر جنوبی)،

بعد از فروشگاه شبلات، پلاک ۲۳۷ تلفن: ۶۶۴۲۳۴۱۶-۶۶۹۲۶۶۸۷

۲. نوپردازان، میدان انقلاب، خیابان لیافی نژاد، بین ۱۲ فروردین و اردیبهشت، پلاک ۲۰۶ تلفن: ۶۶۴۹۴۴۰۹-۶۶۴۱۱۱۷۳

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه..... الف

دکتر محمد یوسف کیانی..... ج

فصل اول: شهرها و محوطه ها

- شهرهای اسلامی: ساختار و تغییر (نوشته: ایر. م. لاپیدوس، برگردان: دکتر محمد ابراهیم زارعی)..... ۳
- عوامل شکل دهنده شهر سنتی اسلامی (دکتر هوشمند علیزاده)..... ۲۸
- فرگشت تاریخی شهر قزوین تا میانه قرن هشتم هجری (دکتر اردوان امیرشاهی)..... ۴۱
- شکل گیری شهر قزوین در دوران ساسانی و گسترش آن در اوایل دوران اسلامی با استفاده از منابع تاریخی (دکتر لیلی نیاکان)..... ۸۴
- سلطانیه پایتخت سلطنتی مغول (نوشته: شیل. اس. بلیر، برگردان: دکتر محمد ابراهیم زارعی)..... ۱۰۳
- ربع رشیدی و خواجه رشید الدین فضل الله همدانی (تاریخ و باستان شناسی) (لاله روح انگیز)..... ۱۵۳
- روایت تهران (مهندس سید محمد بهشتی)..... ۱۸۳
- آثار معماری دوره اسلامی در پاتیه ملایر (حسن رضوانی، مصطفی رشیدی ارزنده)..... ۲۵۱
- تحلیل سیستم تدافعی سیراف در اواخر دوره ساسانی و اوایل دوره اسلامی بر پایه ی قلعه های نویافته در آن (دکتر محمد اسماعیل اسماعیلی جلودار)..... ۲۸۶
- دستاوردهای پژوهشی بررسی باستان شناختی شهرستان گنبد قابوس در دشت گرگان (دکتر محمد مرتضایی)..... ۳۲۴
- بافت قدیم استارآباد (حمید عمرانی رکاوندی، قربانعلی عباسی)..... ۳۴۱

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
پیشنهاد برای تعیین محل شهر ایلخانی سلطان آباد چمچمال (بغداد کوچک) در بیستون کرمانشاه (دکتر عباس مترجم، دکتر یعقوب محمدی فر)	۳۵۹
فصل دوم: مساجد، مقابر، مدارس، مناره	
مسجد جامع بسطام از دیدگاه باستان شناختی (دکتر محمدابراهیم زارعی)	۳۷۵
مسجد جامع زواره (کاظم عرب)	۴۱۰
روند شکل گیری معماری مساجد در ایران (مریم محمدی)	۴۲۵
مقابر دوره سلجوقی در ایران، امامزاده نور گرگان (پروفسور رابرت هیلینراند، برگردان: دکتر محمدابراهیم زارعی)	۵۰۴
بررسی وتحلیل آثار یادمانی در ارتباط با مسیر عزیمت امام رضا (ع)	۵۲۶
در استان یزد (علی سجادی)	۵۴۵
امامزاده اهل علی همدان: نگاهی دیگر (رضا نظری ارشد)	۵۲۶
بقعه آرامگاهی میر گته میر آبسرد دماوند (مسعود نصرتی)	۵۴۵
بازنگری تاریخ تالار چینی خانه مجموعه تاریخی و فرهنگی شیخ صفی الدین در اردبیل؛ شاهکار مهندسی بهاءالدین محمد شیخ بهایی (ملکه گلماغانی زاده اصل، حسن یوسفی)	۵۶۵
امامزاده سید اسماعیل ساورکلاته (علیرضا حصاری نوی)	۶۰۸
مقبره شیدای نازار (دکتر محمدابراهیم زارعی)	۶۳۸
مدرسه جلالیه اصفهان (دکتر محسن جاوری)	۶۵۳
پژوهشی اجمالی در تاریخ احداث و معماری منار گلپایگان (محمد علی مخلصی)	۶۷۰

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل سوم: کاروانسرا، پل، خانه، آب انبار، چهارتاقی

۶۸۵	 کاروانسراهای ایوانکی (ناصرپازوکی)
۷۳۵	 راه و ریاط در کویر (یزد خراسان) (قدیر افروند)
۷۷۸	 پل خواجه در اصفهان: ترکیبی از پل، سد و هنر آب (نوشته: هاینس لوشای، برگردان: دکتر محمد ابراهیم زارعی)
۸۰۵	 بررسی ویژگی معماری خانه های قدیمی در بافت تاریخی کاشان (حسین فرخ یار)
۸۴۳	 آب انبار یادگاری از یاد رفته (آب انبارهای کاشان) (حسین فرخ یار)
۸۶۸	 بررسی سابقه و نقش چهارطاق در معماری ایران (دکتر کاظم ملازاده)
۸۸۶	 چهارتاقی نمونه ای از تأثیر معماری دوره ساسانی بر معماری دوره اسلامی (محمد رضا باقریان)

فصل چهارم: تزئینات معماری و کتیبه ها

۹۱۹	 رده بندی تزئینات گچی از دیدگاه فن شناسی در آرایش معماری دوران اسلامی ایران (دکتر احمد صالحی کاخکی، حسام اصلانی)
۹۵۳	 بخاری دیواری (شومینه) (محمد رضا ریاضی، کیهان زرین قلمی)
۹۶۴	 دیوارنگاره های شاه محمد اصفهانی و طاهر بن سلطان محمد در تزئینات بقعه شیخ امین الدین جبرائیل در کلخوران اردبیل (حسن یوسفی، ملکه گلمفانی زاده اصل)
۹۹۷	 بررسی تزئینات به کار رفته در گنبد خانه مجموعه مزار شیخ جام (دکتر احمد صالحی کاخکی، حامد صیادشهری، صمد سامانیان)

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۰۱۵	بررسی کتیبه های زیر شیروانی خانه مفیدیان (محمد ارشادی)
۱۰۳۲	بررسی کتیبه های صفوی تنگ چکاب (محمدرضا نعمتی، محمدرضا زاهدی)
	فصل پنجم: نجوم و علم در هنر اسلامی
۱۰۵۳	نجوم در هنر اسلامی (فایق توحیدی)
۱۰۸۶	"اثر" در علم باستانشناسی (دکتر میترا شاطری)
۱۱۰۸	شیخ بهایی و علوم غریبه (علم جفر) (دکتر یعقوب محمدی فر، فرهاد امینی)
	فصل ششم: سفال و شیشه گری
۱۱۲۳	صنعت سفالگری کرمان در دوره صفوی (لیزا گلعبگ، ترجمه: دکتر محمدابراهیم زارعی)
	بررسی کاشی های زرین قلم محوطه ذلف آباد فراهان، استان مرکزی (اسماعیل شراهی، حسین صدیقیان)
۱۱۶۹	هنر و صنعت شیشه گری دوره صفوی و معرفی نمونه هایی از این دوره (دکتر آرمان شیشه گر)
۱۲۰۲	...

مقدمه

سپاسگزاری از بندگان خدا، همانا سپاسگزاری از پروردگار یکتاست. پاسداشت استادان و صاحب نظران عرصه علم و دانش روشی پسندیده است. این کار از سال ها پیش در کشورمان مرسوم و معمولاً طبق روالی خاص انجام شده است. بنابراین، یکی از کارهای ارزشمند و اخلاقی، سپاسگزاری و ارج نهادن به مقام علمی، خدمات، زحمات و تلاش های استادان در زمینه های مختلف است. این کار بدون تردید بر نسل های آینده تأثیر خواهد داشت.

یکی از کسانی که حق بزرگی بر میراث فرهنگی و آثار تاریخی ایران، به ویژه آثار ایران در دوران اسلامی دارد، دکتر محمدیوسف کیانی است. ایشان در معرفی آثار معماری و تاریخ شهر سازی ایران از هنگامی که در سازمان حفاظت آثار باستانی حضور داشته اند، نقش مهمی ایفا نموده اند. دکتر کیانی از طریق بررسی ها، کاوش ها و مسؤولیت های اجرایی و اداری در شناخت آثار ایران در دوره اسلامی نقش ارزنده ای داشته است. نقش آموزشی او در گروه باستان شناسی دانشگاه تهران بر کسی پوشیده نیست. دکتر کیانی درس های معماری - شهرسازی و هنر اسلامی را در دوره های مختلف رشته باستان شناسی تدریس می کردند. ایشان برای مدتی هم مسؤولیت گروه آموزشی را پذیرفتند و در این عرصه هم انسجام خاصی به گروه باستان شناسی که تنها گروه آموزشی در سطح دانشگاه های کشور بود، بخشیدند. بنابراین، علاوه بر تلاش در امر آموزش، فعالیت چشمگیری در تدوین و تألیف مقالات و کتب مرتبط برای دانشجویان و علاقه مندان داشته است. اگر چه کاری در

این حد بایستی خیلی پیشتر انجام می پذیرفت، با وجود این، خداوند بزرگ را سپاسگزاریم که این کار انجام گرفت.

تدوین کننده این مجموعه افتخار شاگردی در دوره های کارشناسی و کارشناسی ارشد دکتر کیانی را داشته است. موضوع تدوین اثر حاضر از طریق گردآوردن مقالاتی از همکاران و دانشجویان دکتر کیانی و تعدادی از دانشجویانش که خود اکنون در جایگاه معلمی در دانشگاه و در مصادر امور اداری- فرهنگی می باشند، انجام پذیرفت. بنابراین، همه آنان درخواست اینجانب را با استقبال اجابت نمودند و در مدتی کوتاه، بیش از چهل مقاله برای من ارسال گردید. تلاش بر این بود که از هم دوره ای های دکتر کیانی و هم شاگردی هایش هم آثاری دریافت شود، ولی در این زمینه توفیقی حاصل نشد، اما خوشبختانه چند مقاله ارزشمند از کسانی که به نحوی با آثار و نوشته های دکتر کیانی آشنا بودند، توسط تدوین کننده به فارسی برگردانده شد. هدف هم در آغاز این بود که موضوعات مرتبط با معماری و هنر ایران در دوره اسلامی باشد؛ چون با فعالیت، تخصص و رشته دکتر کیانی متناسب بود. خوشبختانه، داوری های اولیه که بر مقالات صورت گرفت، فقط تعداد معدودی از مقالات، آن هم به دلیل عدم ارتباط با موضوع، کنار گذاشته شدند و بقیه مقالات بر حسب موضوع در شش فصل تدوین شد.

فصل نخست به شهرها و محوطه های دوره اسلامی اختصاص یافته است. در این فصل، دو مقاله ترجمه شده از صاحب نظران شهر اسلامی و شهر ایرانی دوره اسلامی به فارسی برگردانده شده است. مقاله نخست این فصل از ایرام. لاپیدوس است که از اندیشمندان

شهرهای اسلامی است. فصل دوم درباره موضوعاتی چون مساجد، مدارس، آرامگاه‌ها و مناره است. در این بخش هم یک مقاله ترجمه شده از هیلنبراند که از همشاگردی های دوره دکتری دکتر کیانی در دانشگاه لندن بود، ترجمه شده است و می تواند راهنمایی برای نگارش مقاله در ارتباط با یک بنا از جمله آرامگاه‌ها برای دانشجویان باشد. در ادامه، به بحث مساجد و مدارس و به کلیات و برخی تک بناها اشاره گردیده است. فصل سوم درباره کاروانسراها، پل‌ها، خانه، آب انبار و موضوع چهارطاقی است. در برخی از فصل‌ها، شاید دو مقاله مشابه به نظر برسد، ولی هریک از زاویه‌ای خاص به موضوع پرداخته اند. مقاله "پل خواجوی اصفهان" تألیف هاینس لوشای نگاهی تازه به پل خواجو داشته است. این مقاله هم به زبان انگلیسی بوده و به فارسی برگردانده شده است.

فصل چهارم درباره تزئینات معماری است. یکی از مقاله ها هم درباره کتیبه نگاری است. در آثار معماری کتیبه ها را می توان به نوعی یک وجه تزئینی از آثار معماری قلمداد کرد. فصل پنجم مربوط به علوم، اثر و نجوم در دوره اسلامی است. در این فصل، سه مقاله به ترتیب درباره نجوم، اثر و علوم غریبه ارائه گردیده است. فصل ششم درباره سفال و شیشه است. هرچند که هنر شیشه گری از رونق قابل توجهی برخوردار بوده، اما متأسفانه کم تر در زمینه شیشه های دوره اسلامی تا کنون کار شده است؛ لذا آخرین مقاله این مجموعه درباره شیشه گری دوره صفوی است. علاوه بر اینها، دو مقاله هم در مورد سفالگری است که یکی از آنها ترجمه و یکی دیگر هم نوشتاری است که از نتایج کاوش‌های باستان شناسی حاصل گردیده است.

از یکایک این عزیزان که با ارسال مقالات خود زمینه پدید آمدن این اثر را فراهم نمودند، سپاسگزارم؛ چون در نتیجه همت، همکاری و همدلی آنها این مجموعه فراهم شد. جای آن دارد که به صورت ویژه از دکتر محمد مرتضایی که نقش بسیار مهمی در این راه داشته، تقدیر نمایم. از مسئولین حوزه پژوهشی دانشگاه بوعلی سینا و مدیر محترم انتشارات دانشگاه آقای یداللهی فر هم به خاطر پی گیری هایشان تقدیر می نمایم. از خانم مرثگان جمشیدی برای پردازش رایانه ای؛ همچنین خانم سریه امیری بیرامی دانشجوی باستان شناسی که در مرحله آغازین کار رایانه ای مساعدت لازم را داشتند، تشکر می کنم. لازم است که از راهنمایی های بی دریغ و صمیمانه همکار ارجمندم آقای دکتر یوسف آرام ویراستار ادبی به خاطر زحماتشان در ویراستاری این اثر و همچنین مقابله و رفع اشکال ترجمه مقاله ایرام. لاپیدوس سپاسگزارم نمایم. صمیمانه قدردان زحمات همکار عزیز آقای دکتر علی سلمانی در بازخوانی و مقابله ترجمه مقاله هاینس لوشای هستم. در پایان، از تمامی کسانی که به نحوی علاقه مند بودند که در این مجموعه سهیم باشند، ولی به دلیل ناتوانی تدوین کننده این اثر فرصتی برای آنان فراهم نشد، صمیمانه پوزش می طلبم. امیدوارم که این کاستی ها را سخاوتمندانه بر بنده ببخشایند.

دکتر محمد ابراهیم زارعی

سال ۱۳۸۹

دکتر محمد یوسف کیانی

محمد یوسف کیانی در سال ۱۳۱۷ در بابل از استان مازندران به دنیا آمد. وی در سال ۱۳۴۲ با درجه کارشناسی باستانشناسی و تاریخ هنر از دانشگاه تهران دانش آموخته گردید. یک سال پس از آن، با مدرک کارشناسی تاریخ از همان دانشگاه فارغ التحصیل شد. کارشناسی ارشد باستان شناسی را در سال ۱۳۴۴ در همان دانشگاه به پایان رساندند. برای ادامه تحصیل، به دانشگاه لندن رفت و در سال ۱۳۴۹ با مدرک دکتری در رشته باستان شناسی و تاریخ هنر اسلامی از آن دانشگاه دانش آموخته شد.

محمد یوسف کیانی پس از پایان دوره کارشناسی در وزارت فرهنگ و هنر وقت از سال ۱۳۴۲ تا سال ۱۳۵۷ مشغول فعالیت در سمت های کارشناسی امور باستان شناسی (۱۳۴۳)، رئیس موزه هنرهای ایران در سال ۱۳۵۴ بوده است. وی در سال ۱۳۵۵ ریاست موزه ملی ایران را به عهده داشت. ایشان علاوه بر فعالیت های اجرایی، از سال ۱۳۴۹ تا سال ۱۳۵۸ مدیر هیأت بررسی و تحقیقات باستان شناسی دشت گرگان بوده است. نتیجه آن انتشار مقالات و کتب مختلف بوده است. دکتر کیانی از سال ۱۳۴۹ تا ۱۳۵۸ به صورت نیمه وقت عضو هیأت علمی گروه باستان شناسی و تاریخ هنر دانشگاه تهران بودند. از سال ۱۳۵۸ به صورت تمام وقت با سمت استادیاری در گروه باستان شناسی و تاریخ هنر دانشگاه تهران کار آموزش را به طور گسترده آغاز نمود. وی در این مدت دانشجویان بسیاری را در مقاطع مختلف تربیت نمود. برای راه اندازی دوره دکتری رشته باستان شناسی تلاش بسیار نمود. ایشان پس از سال ها تلاش در این عرصه، در سال ۱۳۸۴ با درجه دانشیاری از این دانشگاه بازنشسته گردیدند.

دکتر محمد یوسف کیانی دروس باستان شناسی و هنر اسلامی را تدریس می کردند. ایشان روشی خاص در تدریس داشتند. عموماً کلاس هایشان با اسلایدهای مختلف و

فراوان و گاهی هم با سفرهای علمی و بازدید همراه بود. یکی از ویژگی های بارز کلاس های دکتر کیانی این بود که بیشتر آثار را خود از نزدیک دیده یا مطالعه کرده بودند. اسلایدها همه توسط خود ایشان تهیه شده بود. بنابراین، شرح و توصیف ها از آثار معماری بسیار کامل بود.

دکتر کیانی در امر آموزش سخاوتمند بود، و آنچه را اندوخته بود در اختیار دانشجویان می گذاشت. یکی از ویژگی های بارز ایشان ارائه کتب و مقالات به دانشجویان بود. گاهی چندین جلد کتاب را برای دانشجویانی که احساس می کرد، به این منابع نیاز دارند، بدون اینکه دانشجوی درخواست کرده باشد، برای آنها می آورد. اگر آگاهی می یافت که دانشجویی نیاز به راهنمایی دارد، با گشاده رویی ولی در کمال جدیت او را راهنمایی می کرد. دکتر کیانی در تدریس و برخورد بسیار جدی و تلاشگر بودند. عموماً دانشجویان را تشویق می کردند. هیچ گاه در ذهن دانشجوی ناامیدی ایجاد نمی کرد، بلکه امیدوارانه دانشجویانش را ترغیب می نمود تا در تحصیل تلاشگر، جدی و امیدوار باشند. این روش تأثیر بسیار خوبی بر روحیه دانشجویان داشت.

فعالیت های دکتر کیانی در عرصه های آموزش و پژوهش در طول بیش از چهل سال منتج به انتشار کتب و مقالات متعدد و مرجع شده است که به اختصار معرفی می گردد. مسئولیت نمایشگاه های بین المللی دکتر محمد یوسف کیانی به شرح زیر است: هنرهای جهان اسلام لندن سال ۱۹۷۳، هنرهای ایران توکیو در سال ۱۹۷۶، هنرهای ایران عهد ساسانی نیویورک در سال ۱۹۷۷.

ایشان بیش از ده ها عنوان رساله کارشناسی ارشد و دکتری را راهنمایی نموده است. مقالات متعددی را به زبان فارسی و لاتین منتشر کرده است. در کنفرانس های بین المللی، به شرح ذیل حضور داشته است: هنر عهد سلجوقیان دانشگاه لندن سال ۱۹۷۳. هنر نقاشی

لاک دانشگاه لندن سال ۱۹۸۱. هنر معماری اشکانی دانشگاه هیروشیما سال ۱۹۷۶. حفاظت آثار باستانی دانشگاه دهلی سال ۱۹۷۲. مدینه در جهان اسلام دانشگاه توکیو در سال ۱۹۸۹. هنر کلاسیک دانشگاه برلین در سال ۱۹۸۷. کاروانسراهای جاده ابریشم دانشگاه پکن به سال ۱۹۹۳. هنرهای ایلخانی ادینبور و اسکاتلند به سال ۱۹۹۵. کاروانسراهای ایران کویت به سال ۱۹۹۹.

کتابهای انتشار یافته:

۱. استان سمنان، انتشارات صانعی، ۱۹۸۴.
۲. یادنامه کنگره پنجم باستان شناسی ایران، انگلیسی - فارسی، مرکز باستان شناسی ایران، ۱۳۵۰.
۳. یادنامه کنگره ششم باستان شناسی ایران، انگلیسی - فارسی، مرکز باستان شناسی ایران، ۱۳۵۲.
۴. سفال ایرانی، تهران، نخست وزیری، ۱۳۵۷.
۵. یادگارهای رباط شرف، وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۰.
۶. کاروانسراهای ایران (جلد اول)، وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۲.
۷. هنر اسلامی ایران، فارسی - انگلیسی - موزه رضا عباسی، ۱۳۶۲.
۸. مقدمه ای بر هنر کاشیکاری ایران، فارسی - انگلیسی، تهران، موزه رضا عباسی ایران، ۱۳۶۳.
۹. هنر سفالگری ایران عهد اسلامی، وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۵.
۱۰. شهرهای ایران (جلد اول)، تهران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۵.

۱۱. نظر اجمالی بر شهر نشینی و شهرسازی در ایران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۵.
 ۱۲. معماری ایران دوره اسلامی جلد ۱ و ۲، تهران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۶.
 ۱۳. معماری ایران دوره اسلامی جلد ۱ و ۲، تهران، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۶.
 ۱۴. کاروانسراهای ایران (جلد دوم)، وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۶۹.
 ۱۵. شهرهای ایران (جلد دوم)، جهاد دانشگاهی، ۱۳۶۹.
 ۱۶. شهرهای ایران (جلد سوم)، جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۰.
 ۱۷. شهرهای ایران (جلد چهارم)، جهاد دانشگاهی، ۱۳۷۰.
 ۱۸. تزئینات وابسته به معماری ایران، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۷۴.
 ۱۹. تاریخ هنر معماری ایران در دوره اسلامی، سمت، ۱۳۷۴.
 ۲۰. معماری و شهرسازی ایران به روایت تصویر، فارسی - انگلیسی، ۱۳۷۴.
 ۲۱. پایتخت های ایران، سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۷۵.
 ۲۲. کاروانسراهای ایران (جلد سوم)، فارسی - انگلیسی وزارت فرهنگ و آموزش عالی، ۱۳۷۵.
 ۲۳. معماری تیموری در ایران و توران، دونالد ویلبر، لیزا گلمبک (ترجمه)، سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱۳۷۶.
 ۲۴. معماری ایران (دوره اسلامی)، سمت، ۱۳۷۹.
 ۲۵. عاقبت خاک گل کوزه گران خواهیم شد، ۱۳۷۹.
- انتشارات خارجی: کتاب ها و مقالات

BOOKS:

Iranian Art & Archaeology, Oxford, Teheran, 1972.

ARTICLES:

- M. Y. Kiani, Iranian Caravansarais, Tokyo, 1978.
- M.Y. Kiani, Parthian sites in Hircania, Berlin, 1982.
- M.Y. Kiani, The Islamic City of Jurjan, Berlin, 1984.
- M.Y. Kiani, Memorial Vol. of VI International Congress of
M. Y. Kiani, Excavations on the Defensive Wall of Gurgan plain,
Iran XX 1982.
- M.Y. Kiani, Robat Sepanj, A MI, Berlin, 1971 ..
- M.Y. Kiani, Urbanization and urban planning in Iran, during
Islamic period, The middle East(n culture center, Tokyo, 1989.
- M.Y. Kiani, Religious buildinJs complex in Iran, Tokyo,
1989.1991.
- M.Y. Kiani, II/-Khanid capitals, Eoinburgh, 1996. Text of paper,
presentedin symposimi of III~Kha, lid Arts, Edimburgh, Aug. 1995.